

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292.

Ефективна економіка. 2023. № 4.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2023.4.37>

УДК 338:657

Л. А. Буркова,

*к. е. н., доцент, доцент кафедри обліку, оподаткування,
публічного управління та адміністрування, Криворізький національний
університет, м. Кривий Ріг, Україна*

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2840-5785>

В. А. Шепелюк,

*к. е. н., доцент, старший викладач кафедри обліку, оподаткування,
публічного управління та адміністрування,*

Криворізький національний університет, м. Кривий Ріг, Україна

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6270-5936>

УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ ТА ПОДАТКОВИМИ РИЗИКАМИ В БІЗНЕСІ ЗАДЛЯ ДОСЯГНЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

L. Burkova,

*PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of
Accounting, Taxation, Public Governance and Administration, Kryvyi Rih National
University, Kryvyi Rih, Ukraine*

V. Shepeliuk,

*PhD in Economics, Associate Professor, Senior Lecturer of the Department of
Accounting, Taxation, Public Governance and Administration, Kryvyi Rih National
University, Kryvyi Rih, Ukraine*

MANAGEMENT OF FINANCIAL AND TAX RISKS IN BUSINESS FOR ACHIEVING SUSTAINABLE DEVELOPMENT

У статті розглянуто сутність поняття «ризик» і класифікація ризиків. Розвиток неможливий без підйомів і спадів, у результаті яких порушується стабільність. Висунута гіпотеза, що розвиток не може відбуватись постійно, а отже не виключає можливість несталих станів. Несталий розвиток підприємства характеризується його фінансовою неспроможністю. У той же час будь-яке підприємство несе ризики, пов'язані з його підприємницькою діяльністю. У якості основного критерію управління ризиком здебільшого науковцями рекомендується застосовувати критерій мінімуму витрат на заходи щодо зниження ризику до його прийняттого рівня. Однак при цьому виникає питання: який ризик вважати прийнятним? Для того щоб визначити його, доцільно промодельовувати рух грошових потоків підприємства і визначити межі, що призводять до неприйнятних для підприємства результатів. Особливе місце серед фінансових ризиків відводиться податковим ризикам, що з'являються від невизначеності в податковій політиці підприємства чи ухиленні від сплати податків та можуть загрожувати подальшому розвитку бізнесу. Ураховано, що господарська діяльність підприємства може відбуватися як у звичайних умовах діяльності, так і обтяжена певними надзвичайними подіями. Виділено основні види податкових ризиків.

In the article it is considered essence of concept "risk" and classification of risks. Development is impossible without getting up slumps as a result of that stability is violated. Puled out hypothesis, that development not it can take place constantly, but thus does not eliminate possibility of the unset states. The unset development of enterprise is characterized him by financial insolvency. In the same time any enterprise carries the risks related to his entrepreneurial activity. A risk is a component element any to керувальної activity and depends on the great number of factors and actions of contractors, envisaging influence of that in all plenitude with necessary exactness is impossible. In quality of basic criterion of management a risk it is mostly recommended to apply the criterion of a minimum of charges scientists on

wests in relation to the decline of risk to his acceptable level. However here is a question: what risk to consider acceptable? For that, to define him, expediently промодельювати motion of money streams of enterprise and to define limits that result in unacceptable for an enterprise results. A risk is generated by objectively existing a vagueness, conflict, lack of information in the moment of evaluation, acceptance of administrative decisions, ambiguousness of prognoses, changes both in an environment and in the system, by evolutionary-transformation processes, lack of time for the scientific ground of values of economic and financial indicators and support of acceptance of corresponding. The special place among financial risks is taken to the tax risks that appear from a vagueness in tax politics of enterprise or avoiding tax payment and can threaten to further development of business. It is taken into account, that economic activity of enterprise can take place both in the ordinary terms of activity and encumbered with certain emergency events. The basic types of tax risks are distinguished. Attention is accented on expediency of study of tax risks in control system and minimization of counteraction. The specific features of tax risk are reflected, reasons of origin of tax risks are found out in entrepreneurial activity. The types of tax risks are described.

Ключові слова: *розвиток, сталий розвиток, несталий розвиток, ризик, гранично допустимий ризик, податковий ризик, управління ризиком.*

Keywords: *development, steady development, unset development, risk, maximum possible risk, tax risk, management a risk.*

Постановка проблеми. Величезна кількість країн світу, у тому числі й Україна, основним напрямом вектору руху світового суспільства проголосили сталий розвиток держав унаслідок ухвалення таких міжнародних нормативно-правових актів, як Порядок денний на ХХІ століття (Ріо-де-Жанейро, 1992 р.) , Декларація Тисячоліття ООН 2000 р., Йоганнесбурзька декларація із сталого розвитку 2002 р. тощо. Пріоритетним

став такий розвиток, що задовольняє потреби теперішнього часу, не ставлячи під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби.

Ця концепція полягає у забезпеченні розвитку сучасної цивілізації на основі гармонічного поєднання реалізації соціальних, економічних та екологічних цілей, унаслідок чого забезпечується задоволення не тільки матеріальних, але і духовних, соціальних, екологічних, культурних потреб як сучасних людей, так і майбутніх поколінь. Сталий розвиток на макроекономічному рівні сприяє екологічному зростанню країни, зберігає та відновлює довкілля, справедливо розподіляє майнові та немайнові блага і на цій основі долає бідність. З урахуванням тісного взаємозв'язку макро- та мікроекономіки можна казати і про сталий розвиток як економіки загалом, так і окремого підприємства. Тим більш, що без сталого розвитку суб'єктів господарювання важко говорити про досягнення цілей сталого розвитку на рівні країни.

Утім, стрімке поширення інфекційного захворювання *COVID-19* здійснило негативний вплив на світову економіку та поставило під загрозу рівень її сталого розвитку. Відбулось рекордне падіння одного із індикаторів стану світової економіки – індексу *Dow Jones*. В Україні вплив пандемії загострив кризові явища внаслідок нашарування на нестабільну економічну та політичну ситуації в державі. Однак найжахливішим та найважчим викликом стала збройна агресія росії проти України, що розпочалась 24 лютого 2022 року. Увесь цей ланцюг окреслених подій, що відбулись останнього часу, призвів до стрімкого зростання кола збиткових підприємств. Крім того, внаслідок російської збройної агресії підприємства втрачають майно через його руйнування, знищення та псування, що також призводить до збитковості підприємств, їх банкрутства та вимушеному продажу активів і бізнесу. Своєю чергою, швидкими темпами зростаюча частка збанкрутілих та ліквідованих підприємств стала одним із факторів збільшення безробіття в Україні. Отже, можна констатувати, що внаслідок воєнного стану,

оголошеного в Україні, під загрозою опинилася можливість виконання Указу Президента України від 30.09.2019 р. № 722/2019 «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року», який мав на меті забезпечення національних інтересів України щодо сталого розвитку економіки, громадянського суспільства і держави.

У якості основного критерію управління ризиком здебільшого науковцями рекомендується застосовувати критерій мінімуму витрат на заходи щодо зниження ризику до його прийняттого рівня. Однак при цьому виникає питання: який ризик вважати прийнятним? Для того щоб визначити його, доцільно промодельовати рух грошових потоків підприємства і визначити межі, що призводять до неприйнятних для підприємства результатів. Наприклад, до погіршення фінансового стану підприємства, що може призвести до його банкрутства і навіть ліквідації.

Зазначене окреслює актуальність даного дослідження як з теоретичних, так і практичних міркувань.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Останнім часом дослідженню проблем сталого розвитку суспільства присвячена величезна кількість наукових праць, що окреслюють її з точки зору правових та економічних аспектів. Але в роботах дослідників, як юристів, так і економістів, не розкриваються питання сталого розвитку підприємств, зокрема шляхом запобігання їхнього банкрутства.

Вагомим внеском у розвиток сучасної теорії та практики аналізу та оцінювання ризику, управління ним, урахування під час прийняття управлінських рішень та визначення можливих наслідків ризику є праці, написані такими вітчизняними й зарубіжними вченими, як І. Бланк, З. Боді, Р. Брейлі, Ю. Брігхем, Дж. К. Ван Хорн, Д. Вахович, В. Вітлінський, Л. Гапеські, Р. Дафт, Р. Каплан, А. Кейн, Б. Койлі, С. Майерс, Ф. Х. Найт, Д. Нортон, В. Нусінов, А. Дж. Маркус, В. Савчук, Дж. Г. Сігел, Т. Райс, Дж. К. Шим та інші. Однак питання ідентифікації, класифікації, оцінювання та управління ризиками і

сьогодні є предметом пильної уваги та дискусій науковців, що викликає безліч підходів до їх тлумачення й вимірювання.

Формулювання цілей. Метою статті є узагальнення теоретичних засад та з'ясування причин виникнення ризиків у підприємницькій діяльності, дослідження чинників, що впливають на фінансовий стан підприємства, визначення основних видів ризиків та виділення можливих напрямів мінімізації ризиків задля сталого розвитку підприємств.

Виклад основних результатів дослідження. Для досягнення цілей дослідження необхідно детальніше зупинитись на розумінні сутності категорії «сталий розвиток підприємства».

Заслуговує на увагу думка В.Непийводи [4], який дослідивши філологічне тлумачення даної словосполучки, наголошує на тому, що ці слова є похідними двох синонімічних рядів, а саме:

- 1) ознакою першого ряду (сталий – стійкий – стабільний) є незмінність;
- 2) «розвиток» – це процес, у результаті якого відбувається зміна якості чого-небудь. Так само слово «процес» означає послідовну зміну станів або явищ.

Отже, слушною є його думка, що словосполучення «сталий розвиток» – це оксиморон (стилістичний зворот, що складається в підкресленому з'єднанні протилежних за змістом категорій, які логічне виключають одне одного, а разом дають нове уявлення).

На думку Л. Квятковської, сталий розвиток підприємства в поточному періоді варто розглядати як його здатність до здійснення економічної діяльності в кожен окремий момент часу в умовах невизначеності впливів зовнішнього середовища, які порушують нормальне функціонування і розвиток підприємства [3].

За Д. Прозоровим, сталий розвиток підприємства – це цілеспрямований та безперервний розвиток, націлений на створення довгострокової вартості за рахунок збалансування фінансових і нефінансових цілей, ефективного

використання наявних ресурсів (капіталів), імплементації концепції корпоративної соціальної відповідальності та використання можливостей й управління ризиками, які виникають унаслідок економічного, соціального й екологічного розвитку [5].

Н. Васюткіна розглядає сталий розвиток підприємства як збалансування процесу розвитку підприємства на основі набутих підходів та технологій з урахуванням постійно мінливих зовнішніх і внутрішніх умов, шляхом нарощування та регулювання його потенціалу, що надає можливість підтримувати стійкість роботи всіх підсистем [9].

Здебільшого дослідники поділяють думку відносно того, що сталий розвиток підприємства визначається сукупністю можливих змін в економічній, екологічній та соціальній підсистемах, зумовлених впливом різних факторів, що призводять до переходу підприємства від одного, відносно стійкого стану, до іншого [8; 10].

Отже, для сталого розвитку підприємства характерним є стабільне, збалансоване функціонування трьох його підсистем – економічної, соціальної, екологічної. Бачиться, що матеріальною їхньою основою є наявність стабільного грошового потоку, що здатен задовольняти вимоги розвитку вказаних трьох складових сталого розвитку підприємства. Дійсно, запровадження ощадливого господарського використання природних ресурсів, заходів для підвищення соціальних стандартів працівникам підприємства, розвиток власної господарської діяльності – усе це потребує вкладення грошових коштів, нестача яких призводить до зниження стандартів за певними складовими сталого розвитку. Отже, фінансова неплатоспроможність є свідченням нестійкого розвитку підприємства. Насамперед це вимагає ретельного відстеження таких процесів з боку керівних менеджерів підприємства та запобігання негативним явищам застосуванням відповідних господарсько-правових засобів.

Також фактори сталого розвитку підприємства, запропонованих в

економічній літературі, слушно згрупувати в такі три блоки:

– макросередовище – показує залежність сталого розвитку підприємства від економічних, науково-технічних, політичних, правових, міжнародних, екологічних та інфраструктурних факторів;

– мезосередовище – відображає стан галузі діяльності підприємства загалом, а також дає можливість оцінити особливості впливу стану розвитку галузі на сталий розвиток окремого підприємства, що відноситься до неї;

– мікросередовище – діє із середини підприємства і, на відміну від попередніх, ним можна управляти, а в разі необхідності ухвалювати управлінські рішення для корегування [9].

З вище наведеною тезою можна погодитися лише частково. Дійсно, управляти факторами макросередовища та мезосередовища керівництву підприємства безпосередньо неможливо, але завдяки прогнозуванню та управлінню ризиком менеджмент підприємства може вчасно відстежувати негативні тенденції дії перших двох факторів, що впливають на сталий розвиток підприємства, та істотно корегувати такий вплив на мікроекономічному рівні.

Водночас актуалізується запитання: «який період часу буде тривати сталий розвиток підприємства?». Якщо ж діапазон часу сталого розвитку підприємства вичерпано, то його розвиток, відповідно, буде несталим. Тобто, розвиток передбачає можливість несталих станів. Несталий розвиток підприємства здебільшого характеризується його фінансовою нестабільністю, що підсилює ймовірність настання для нього негативних наслідків у вигляді банкрутства.

Ризик є складовим елементом управління підприємством і залежить від множини факторів та дій контрагентів, вплив яких передбачити неможливо.

Управлінська діяльність на підприємстві полягає в тому, щоб правильно оцінювати ризики та запобігати їм, передбачати певним чином процеси розвитку політичної та економічної ситуації не тільки на

внутрішньому ринку, але в умовах глобалізації і на зовнішньому ринку, відслідковувати розвиток науки та техніки, а також перспективне законодавство. Цей процес є доволі складним і не завжди успішним, внаслідок чого і виникають негативні тенденції на підприємстві.

Категорія «ризик» є предметом великої полеміки серед науковців, оточеної спробами визначити його та виміряти. Тому концепція ризику є багатоаспектною та використовується у різних галузях науки: соціології, політології, економіці, праві, міжнародних науках тощо.

У практичній діяльності топ-менеджери дуже часто зіштовхуються із необхідністю визначення доцільності застосування певного проекту або його відхилення. Для цього необхідно оцінити можливі для підприємства наслідки. Безумовно, що фактор ризику повинен бути врахований в процесі прийняття рішень. Варто зауважити, що пов'язане з ризиком рішення приймається на підставі достатнього обсягу інформації, спрямовано на досягнення конкретної цілі, але майбутні результати різноманітних варіантів вибору можуть змінюватись.

Т. Райс та Б. Койлі слушно зауважують, що ризик пов'язаний із невизначеністю майбутньої ситуації та виникає тоді, коли дійсні події відрізняються від очікуваних [6].

За результатами проведеного огляду літературних джерел щодо сутності категорії «ризик» підсумовано, що здебільшого науковцями ризик ототожнюється із небезпекою або невизначеністю майбутньої ситуації, несприятливою подією або результатом, втратами підприємства або його збитками. Крім того, дуже часто терміни «ризик» та «невизначеність» неправомірно ототожнюються науковцями.

Поділяємо думку тих дослідників, які вважають, що ризик – це не завжди погано. У той же час великі ставки – це не тільки великі успіхи, але й великі поразки.

Сутність ризику, різноманіття його прояви і характеристики знаходять

відображення в класифікаціях. На сьогодні дослідниками пропонується велика кількість класифікацій ризиків, сформованих за різними їх ознаками. Наприклад, за сферою виникнення, характером походження, залежно від причини виникнення ризиків, від можливого результату тощо. При цьому класифікаційні системи ризиків включають групу, категорії, види, підвиди й різновиди ризиків. У цілому, не дивлячись на різноманітність існуючих класифікацій ризиків всі вони ґрунтуються на підставі двох принципів:

1. Предметна класифікація ризиків, яка містить великий перелік різновидів ризику та надає підставу для характеристики їх можливих наслідків).

2. Поділ ризиків на групи для цілей управління ними.

Так, наприклад, В. Савчук класифікує ризик на операційний, фінансовий, інвестиційний, ринковий та політичний [7].

Автори робіт [1; 11] залежно від можливого результату виокремлюють наступні види ризику:

1) динамічний – ризик непередбачених змін вартості основного капіталу внаслідок прийняття управлінських рішень або непередбачених обставин (можуть призвести до отримання як збитків, так і прибутку);

2) статичний (або ліквідності) – ризик втрати реальних активів внаслідок нанесення шкоди власності, а також втрат доходу через недієздатність підприємства (призводить тільки до втрат).

Автори роботи [11] класифікують ризики за певними ознаками, виокремлюючи підвиди ризиків:

– залежно від основної причини виникнення ризиків – природні, екологічні, політичні, транспортні, комерційні;

– за структурною ознакою – майнові, виробничі, торгові, фінансові;

– ризики, пов'язані із купівельною спроможністю грошей – інфляційні, дефляційні, валютні та ризики ліквідності;

– інвестиційні ризики – ризик втраченої вигоди, ризик зниження доходності, ризи прямих фінансових втрат.

Поділяємо думку авторів роботи [11] відносно того, що інші ризики, витікають із основних їх видів та є різновидами ризику, а кожному виду ризику відповідає власна система прийомів та способів управління ним.

У межах даного дослідження доречно зупинитися на визначенні фінансового ризику підприємства.

В. Савчук [7] слушно зауважує, що фінансовий ризик характеризує можливість фінансових втрат, пов'язаних з недосягненням поставленої цілі або неоднозначністю прогнозованого результату.

Автори роботи [12] зазначають, що фінансовий ризик – це ймовірність не запланованих змін у складі і структурі фінансових ресурсів підприємства. Саме такий підхід до визначення ризиків спрощує їх ідентифікацію та є передумовою для застосування дійових механізмів управління.

Слід зазначити, що на сьогодні немає єдності у поглядах науковців й щодо різновидів фінансового ризику. Найбільш застосовуваними є наступні підходи до його класифікації:

- процентний, кредитний, валютний, інвестиційний та бізнес-ризик [6];
- діловий, ринковий, процентний, ліквідності, непогашення боргу (не платежу), купівельної спроможності [11];
- ризики, пов'язані із купівельною спроможністю грошей та ризики, пов'язані із вкладенням капіталу (інвестиційні ризики) [13].

В. Нусінов [13] підкреслює, що метою якісного аналізу є встановлення потенційних областей ризику та ідентифікація усіх можливих ризиків, а мета кількісного аналізу – числове визначення ризиків. Отже, важливого значення набуває визначення ступеня допустимості ризику.

Погоджуючись із думкою Р. Дафта під поняттям «ступінь ризику» розуміємо ймовірність негативного впливу майбутніх подій на ефективність зробленого вибору.

Також вважаємо, що ризик є елементом, який виникає під час прийняття будь-якого рішення та яким не можна нехтувати, адже він зумовлює вибір певної поведінки або дії.

Отже, процес розвитку супроводжується поступовими кількісними та якісними змінами, які під впливом певних факторів можуть бути як позитивними, так і негативними, тому розвитком можна управляти.

За умови належного управління підприємством воно долає кризові явища, а управлінські помилки призводять до виникнення негативних явищ аж до виникнення неплатоспроможності.

Господарсько-правовим засобом, який забезпечує профілактику виникнення неплатоспроможності, є планування діяльності та розвитку підприємства на засадах сталого розвитку. Одним із важливих елементів цього планування є оцінка негативних показників розвитку підприємства, що дозволяють завчасно виявляти негативні тенденції на початковому етапі та вживати відповідні заходи реагування. Ризик має місце тільки по відношенню до майбутніх подій та пов'язаний із прогнозуванням та плануванням, а отже і з прийняттям управлінських рішень. Це обумовлює необхідність урахування ризику, управління ним та визначення його наслідків. Для цього необхідно застосовувати інструментарій, що може запропонувати економічна наука, зокрема й запропонований нижче авторами цього дослідження.

За результатами проведеного огляду літературних джерел автором роботи [13] підсумовано, що за масштабами наслідків ризику здебільшого науковцями виокремлюють наступні його різновиди:

1) допустимий ризик – загроза втрати прибутку від діяльності у прийнятих умовах;

2) критичний ризик – пов'язаний не тільки з втратою прибутку, а й з недоотриманням пропонованої виручки, коли витрати доводиться відшкодовувати за власний рахунок;

3) катастрофічний ризик – призводить до втрат інвестицій, майна

підприємства або, навіть, до його банкрутства.

Вважаємо, що такий підхід доречно застосовувати й для діагностування ступеня допустимості ризику. Але при цьому, на наш погляд, назви категорій «критичний ризик» та «катастрофічний ризик» потребують уточнення, адже за своїм лексичним значенням ці поняття є досить близькими. Як здається назву категорії «критичний ризик» більш коректне замінити на «гранично допустимий ризик», а «катастрофічний ризик» – на «екстраординарний».

Таким чином, при оцінюванні прийнятих управлінських рішень вважаємо доцільним кількісно виміряти їх ризик та ідентифікувати його як допустимий, гранично допустимий та екстраординарний.

Поділяємо думку авторів роботи [6] відносно того, що ризики виникають під час руху фінансових потоків та обумовлені дією певних екзогенних (систематичний ризик) та ендогенних факторів (несистематичний ризик).

Екзогенним фактором управління ризиком є його страхування, а до ендогенних факторів відносяться ухилення від ризику, лімітування, диверсифікація, хеджування, створення резервів, отримання додаткової інформації тощо.

У наукових дослідженнях багато уваги приділено освітленню різних аспектів ендогенних механізмів управління фінансовими ризиками, однак, на наш погляд, методичні аспекти лімітування ризиків потребують удосконалення внаслідок відсутності єдності серед науковців щодо їх нормування, граничних значень та методики розрахунку. На сьогодні перелік таких фінансових нормативів та їх граничні значення кожне підприємство встановлює для себе самостійно.

Автор роботи [13] характеризує ліміт як кількісне обмеження, що накладається на певні характеристики операцій або показники діяльності підприємства.

Дійсно, за використанням лімітування можна встановити систему обмежень для тих фінансових ризиків, які виходять за межі припустимих. Це

сприятиме зменшенню ступеня ризику, тобто встановлення граничного його рівня за основними показниками діяльності підприємства.

Отже, лімітування за фінансовими операціями необхідно здійснювати в зоні гранично допустимого та екстраординарного ризику шляхом встановлення на підприємстві відповідних внутрішніх нормативів за ключовими показниками діяльності підприємства.

Процес управління ризиками на підприємстві представлено на рис. 1.

Слід зазначити, що господарська діяльність підприємства може відбуватися як у звичайних умовах діяльності (тобто без будь-яких надзвичайних або екстраординарних подій), так і обтяжена певними надзвичайними подіями.

Наприклад, якщо у рахунок погашення заборгованості перед підприємством грошові кошти від дебіторів надійшли не у повному обсязі або несвоєчасно, то, як наслідок, і кредитор не отримає їх своєчасно та може подати клопотання відносно провадження справи про банкрутство підприємства.

Або, наприклад, якщо підприємство знаходиться у процедурі санації, то в такому випадку нестача грошових коштів може призвести до невиконання плану санації підприємства та у кінцевому підсумку – до його ліквідації. При цьому обґрунтування гранично допустимих ризиків доцільно здійснювати для кожного випадку окремо.

Як було зазначено вище, ризики в управлінні бізнесом виникають в під час руху фінансових потоків, які своєю чергою підлягають оподаткуванню. Це означає, що ризикам які пов'язані з оподаткуванням, притаманні невизначеність та суперечність в процесі управління, що супроводжуються ймовірними загрозами котрі призводять до фінансових утрат платників податків.

Відповідно до пп. 14.1.221 ПКУ «ризик – це ймовірність недекларування (неповного декларування) платником податків податкових зобов'язань, невиконання платником податків іншого законодавства, контроль над яким покладено на контролюючі органи» [14].

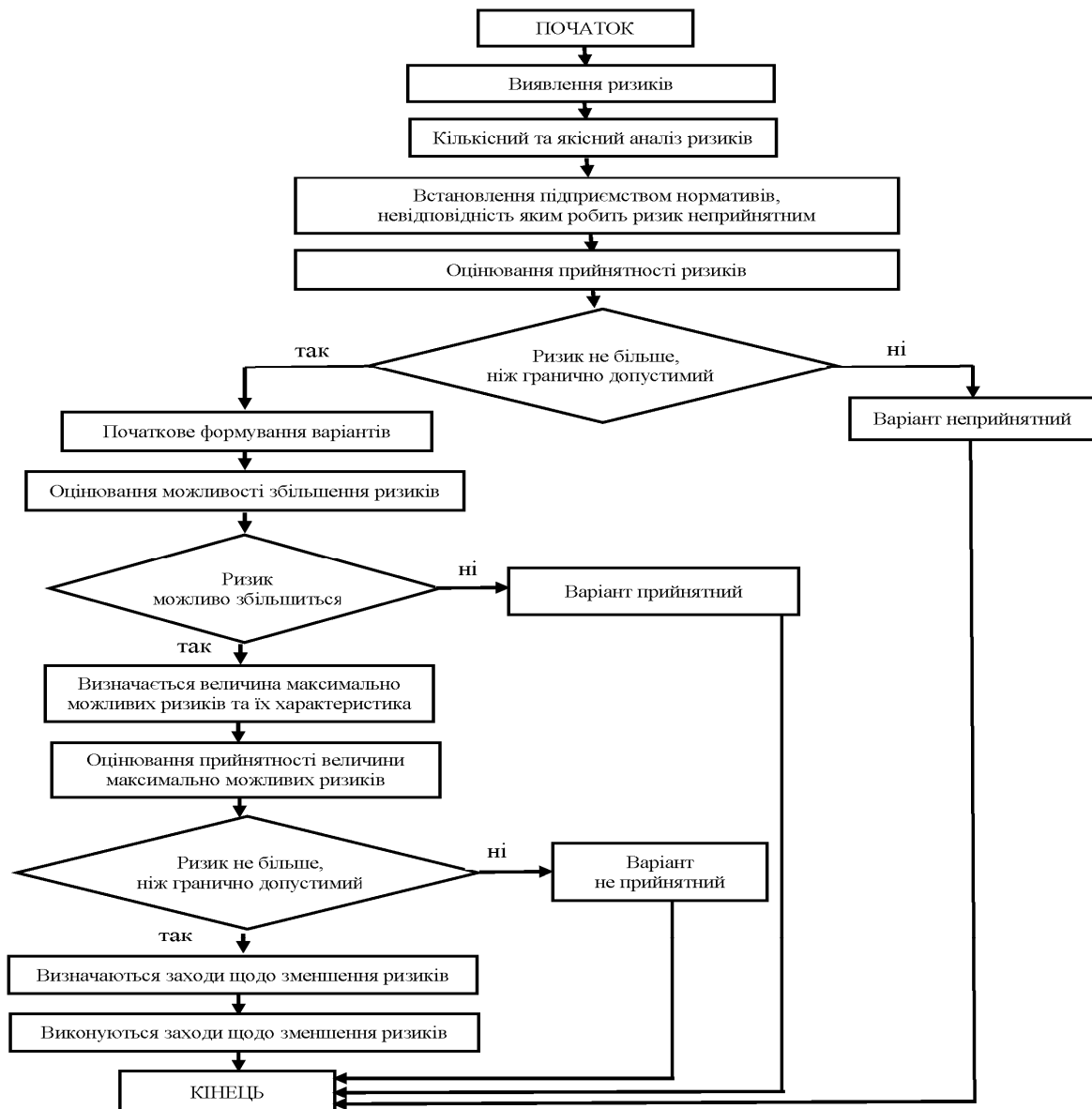

Рисунок 1. Блок схема алгоритму процесу управління ризиками на підприємстві (розроблено автором)

На думку В.В. Вітлінського та О.В. Редич «податковий ризик – це економічна категорія, що відображає особливості сприйняття суб'єктами економічних відносин об'єктивно існуючих невизначеності, конфліктності та загроз, притаманних процесам оподаткування й адміністрування податків, що призводять до невикористаних можливостей і фінансових збитків як для держави, так і для платника податків» [15, с. 31].

Науковець О.І. Седих, визначає податковий ризик котрій може призвести до негативних результатів після оподаткування операції або господарської

діяльності. Він поділяє податковий ризик на комерційний та специфічний (притаманний , для фінансового продукту певної галузі) [16, с. 119].

О. Десятнюк, В. Канюк розглядає податковий ризик як різновид фінансового ризику. На думку авторів податковий ризик має суб'єктивно-об'єктивну природу і виникає в процесі виконання підприємницькою організацією обов'язків платника податків. Автори вважають, що для даного виду ризику «перманентна ймовірність настання в результаті впливу екзогенних і ендегенних чинників, пов'язаних із процесом оподаткування, фінансових, процесуально-правових, соціальних та інших наслідків, що характеризуються невизначеністю і проявляються як у вигляді різних утрат (збитків, невикористаних можливостей, упущеної вигоди), так і в можливості отримання додаткової вигоди (доходу, прибутку, економії витрат, додаткових можливостей) унаслідок негативних і позитивних відхилень від запланованих цілей податкової діяльності такого платника податків» [17, с. 107].

Отже, з погляду держави податковий ризик – це загроза недоотримати податки в бюджет через використання суб'єктами оподаткування методів мінімізації або оптимізації оподаткування через недоліки в податковому законодавстві.

З погляду платника податків податковий ризик – це ймовірність до нарахування податків (зборів), пені й штрафів в ході податкової перевірки у трактуванні податкового законодавства, через розбіжності, що виникли між даними платника податків і податківців, що збільшує податковий тягар для суб'єкта господарювання.

Управління податковими ризиками передбачає класифікацію ризиків та їх наслідків , табл. 1.

Управління податковими ризиками передбачає [19, с. 28]:

- формування політики управління податкових ризиків;
- проведення оцінки та ідентифікація податкових ризиків;
- визначення чинників, що впливають на податкові ризики;

- прогноз можливих фінансових утрат податкових ризиків;
- оцінку результативності нейтралізації та моніторинг податкових ризиків.

Таблиця 1. Класифікація податкових ризиків та їх наслідків для підприємства

ризик	Наслідки
Ризик несплати податків	Сплата штрафів, пені, неустойок
Ризик податкового контролю	Виникнення санкцій і втрат через невиконання платниками податків законодавчих податкових актів
Ризик податкової мінімізації	Імовірність понести фінансові втрати, пов'язані з діями платника податків щодо мінімізації податкових платежів
Ризик посилення податкового навантаження	Диференційований по видах господарської діяльності та податкам залежно від податкових ставок, пільг, обсягу створюваної доданої вартості
Ризик карного переслідування податкового характеру	Веде або до істотних фінансових утрат платника податків, або до позбавлення волі платника податків за здійснення податкових правопорушень, передбачених чинним законодавством України

Джерело: сформовано на основі [21]

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Сталий розвиток підприємства визначається сукупністю можливих змін в економічній, екологічній та соціальній підсистемах. Водночас під впливом певних факторів підприємство може переходити до різних станів розвитку. Припускаємо, що діапазон часу сталого розвитку підприємства не може тривати постійно, отже є обмеженим. Загалом розвиток передбачає можливість несталих станів. Несталий розвиток підприємства характеризується його фінансовою неспроможністю, що здебільшого ідентифікується з його банкрутством.

Фактори, що впливають на виникнення фінансової неплатоспроможності є зовнішні (економічні, науково-технічні, політичні, правові, міжнародні, екологічні, пандемічні, інфраструктурні фактори) та внутрішні (неякісне управління засновниками боржника та його менеджменту). Водночас внутрішні фактори є основними.

Податкові ризики здійснюють суттєвий вплив на стан підприємства, тому їх варто контролювати, прогнозувати, виявляти, оцінювати та оптимізувати на

регулярній основі Господарсько-правовим засобом попередження ризиків є план сталого розвитку підприємства, складовою якого має бути прогноз та аналіз розвитку негативних тенденцій на ранніх стадіях з використанням економічного аналізу.

Вважаємо доцільним створення на підприємстві системи управління ризиками. У рамках цієї системи варто створити службу управління ризиками, що є важливим етапом в управлінні ризиками на підприємствах. Для цього необхідно визначити місце такої служби в організаційній структурі підприємства, а також окреслити коло її завдань. Крім того, доцільно розробити рекомендації щодо виявлення та оцінювання фінансових та податкових ризиків діяльності підприємства. Розробка цих методичних аспектів і є метою подальших досліджень.

Література

1. Черкасов В.В. Деловой риск в предпринимательской деятельности. К.: Либра, 1996. 160 с.
2. Круглова О.О. Доведення до банкрутства суб'єктів господарювання. *Порівняльно-аналітичне право*, 2015, № 5. URL: http://pap-journal.in.ua/wp-content/uploads/2020/07/5_2015.pdf
3. Квятковська Л.А. Реалізація принципів концепції сталого розвитку в діяльності підприємства. *Вісник соціально-економічних досліджень*, 2013, Вип. 1. С. 85-89. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vsed_2013_1_14
4. Непийвода В. Українські терміни на означення англomовних понять «sustainable development» та «sustainability». *Українська наукова термінологія. Суспільні та гуманітарні науки: матеріали наук.-практ. конф.* (Київ, 12 листоп. 2010 р.). Київ, 2010. С. 134-139. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/8f61e352-2dcf-4ac5-99a7-44ba10d00123/content>
5. Прозоров Д.В. Механізм управління сталим розвитком підприємств. *Модернізація фінансово-кредитної системи: досвід та перспективи: тези доп. II міжнар. наук.-практ. інтернет-конференції* (Сєвєродонецьк, 27-29 квіт. 2015

р.). Сєвєродонецьк, 2015. С. 111-114.

6. Райс Т., Койли Б. Финансовые инвестиции и риск. К.: Торгово-издательское бюро BHV, 1995. 592 с.

7. Савчук В.П. Финансовый менеджмент предприятий: прикладные вопросы с анализом деловых ситуаций. К.: Издательский дом «Максимум», 2001. 600 с.

8. Сухорукова Т.В. Экономическая устойчивость предприятия. *Економика України*, 2001, № 5. С. 48-52.

9. Васюткіна Н.В. Теоретичні аспекти розуміння категорії «розвиток підприємства». *Проблеми економіки*, 2014, № 2. С. 236-242. URL: https://www.problecon.com/export_pdf/problems-of-economy-2014-2_0-pages-236_242.pdf

10. Вецко Т.М. Сталий розвиток підприємства: проблеми та перспективи. *Актуальні проблеми економіки та управління*, 2019, Вип. 13. URL: https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/29380/1/2019-13_2-04.pdf

11. Вітлінський В.В., Наконечний С.І. Ризик у менеджменті. К.: ТОВ «Борисфен – М», 1996. 336 с.

12. Оценка кредитоспособности промышленных предприятий: авторские методики: монография / под ред. В.Я. Нусинова. Кривой Рог: Издательский дом, 2007. 315 с.

13. Нусинов В.Я. Прогнозирование и оценка экономических результатов производства в условиях инвестирования и принятия стабилизационных мер в промышленности. Днепропетровск: Наука и образование, 1998. 223 с.

14. Податковий кодекс України від 02.12.10 р. № 2755-VI, зі змінами та доповненнями. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>

15. Вітлінський В.В., Тимченко О.М. Джерела і види податкових ризиків та їх взаємозв'язок. *Фінанси України*, 2007, № 3. С. 132-139.

16. Сєдих О.І. Податкові ризики підприємства в умовах глобалізації *Економічний вісник Донбасу*, 2011, № 3 (25). С. 118-122.

17. Десятнюк О., Канюк В. Сутнісно-теоретичні основи податкових ризиків суб'єктів підприємницької діяльності. *Світ фінансів*, 2014, Вип. 3. С. 99-109. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/svitfin_2014_3_13

18. Цимбалюк І.О. Податкова безпека в системі фінансової безпеки

держави. *Стратегічне управління національним економічним розвитком: монографія* / за ред. О.В. Кендюхова. Донецьк, ДонНТ, 2013, Т. 2, С. 13-23.

19. Болдова А.А. Гаглоєва Ж.Е., Моргун М.О. Податковий ризик-менеджмент на фінансовому ринку України. *Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України*, 2015. №1. С. 27-33.

References

1. Cherkasov, V.V. (1996), *Delovoj risk v predprinimatel'skoj dejatel'nosti* [Business risk in business activities], Libra, Kyiv, Ukraine.

2. Kruhlova, O.O. (2015), “Bringing business entities to bankruptcy”, *Porivnialno-analitychne pravo*, vol. 5.

3. Kviatkovska, L.A. (2013), “Implementation of the principles of the concept of sustainable development in the enterprise”, *Visnyk sotsialno-ekonomichnykh doslidzhen*, vol. 1, pp. 85-89.

4. Nepyivoda, V. (2010), “Ukrainian terms for the English-language concepts “sustainable development” and “sustainability””, *Ukrainska naukova terminolohiia. Suspilni ta humanitarni nauky. Zbirka dopovidej na naukovopraktychnu konferentsiiu* [Ukrainian scientific terminology. Social and humanitarian sciences. A collection of reports for a scientific and practical conference], Kyiv, Ukraine, 12 nov, pp. 134-139.

5. Prozorov, D.V. (2015), “Mechanism of management of sustainable development of enterprises”, *Zbirnyk tez dopovidej mizhnarodnoi naukovopraktychnoi internet-konferentsii. Modernizatsiia finansovo-kredytnoi systemy: dosvid ta perspektyvy* [A collection of abstracts of international scientific and practical Internet conferences. Modernization of the financial and credit system: experience and prospects], Sievierodonets'k, Ukraina, 27-29 april, pp. 111-114.

6. Rajs, T. and Kojli, B. (1995), *Finansovye investicii i risk* [Financial investments and risk], Torgovo-izdatel'skoe bjuro BHV, Kyiv, Ukraine.

7. Savchuk, V.P. (2008), *Prakticheskaja jenciklopedija. Finansovyj menedzhment* [Practical encyclopedia. Financial Management], Companion group, Kyiv, Ukraine.

8. Suhorukova, T.V. (2001), “Economic stability of the enterprise”, *Jekonomika*

Ukrainy, vol. 5, pp. 48-52.

9. Vasiutkina, N.V. (2014), “Theoretical aspects of understanding the category “enterprise development”, *Problemy ekonomiky*, vol. 2, pp. 236-242.

10. Vetsko, T.M. (2019), “Sustainable development of the enterprise: problems and prospects”, *Aktualni problemy ekonomiky ta upravlinnia*, vol. 13.

11. Vitlins'kyj, V.V. and Nakonechnyj, S.I. (1996), *Ryzhyk u menedzhmenti* [Risk in management], Borysfen, Kyiv, Ukraine.

12. Nusinov, V.Ja. Kruglaja, N.N. Nusinova, E.V. Mishhuk, C.V. Maksak, Ju.A. and Lobov, S.P. (2007), *Ocenka kreditosposobnosti promyshlennykh predpriyatij* [Assessment of the creditworthiness of industrial enterprises], Izdatel'skij dom, Kriviy Rig, Ukraine.

13. Nusinov, V.Ja. (1998), *Prognozirovanie i ocenka jekonomicheskikh rezul'tatov proizvodstva v uslovijah investirovanija i prinjatija stabilizacionnykh mer v promyshlennosti* [Forecasting and assessment of economic results of production under conditions of investment and taking stabilizing measures in industry], Nauka i obrazovanie, Dnepropetrovsk, Ukraine.

14. The Verkhovna Rada of Ukraine (2010), “Tax Code of Ukraine”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>

15. Vitlins'kyj, V.V. and Tymchenko, O.M. (2007), “Sources and types of tax risks and their relationship”, *Finance of Ukraine*, vol. 3, pp. 132-139.

16. Sedykh, O.I. (2011), “Tax risks of the enterprise in the conditions of globalization”, *Economic Bulletin of Donbass*, vol. 3 (25), pp. 118-122.

17. Desjatnjuk, O. and Kanjuk, V. (2014), “Essential-theoretical bases of tax risks of business entities”, *The World of Finance*, vol. 3, pp. 99-109.

18. Tsymbaliuk, I.O. (2013), “Tax security in the financial security system of the state”, *Stratehichne upravlinnia natsionalnym ekonomichnym rozvytkom*, vol. 2, pp. 13-23.

19. Boldova, A.A. Ghaghlojeva, Zh.E. and Morghun, M.O. (2015), “Tax Risk Management in the Financial Market of Ukraine”, *Collection of scientific papers of the National University of the State Tax Service of Ukraine*, vol. 1, pp. 27-31.

Стаття надійшла до редакції 20.04.2023 р.